

Wrocław 30 kwietnia 2024 r.

Prof. dr hab. Adam Sulikowski

Katedra Teorii i Filozofii Prawa

Uniwersytet Wrocławski

Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym dr. Przemysława Tacika

1. Uwagi wstępne

Doktor Przemysław Tacik jest naukowcem znanym i uznanym w wielu środowiskach naukowych, w tym wśród polskich teoretyków i filozofów prawa. Jego związki z naszym środowiskiem są szczególne także dlatego, że posiada doktoraty zarówno z prawa, jak i z filozofii oraz magisteria z prawa, filozofii i socjologii. Jest zatem świetnie warsztatowo i kompetencyjnie przygotowany do zajmowania się zagadnieniami dyskursu pogranicza nauk, jakim jest dyskurs filozoficznoprawny. Rozpoczęcie przez Przemysława Tacika procedury habilitacyjnej przyjąłem z pełnym zrozumieniem i dużą radością. Tym bardziej, że Habilitant od lat zajmuje się tzw. krytyczną teorią prawa, która stanowi także główny przedmiot moich zainteresowań badawczych.. Wobec wszechstronności i wieloaspektowości twórczości Habilitanta czuję się powołany przede wszystkim do oceny tych elementów Jego bogatego dorobku naukowego, które mieszczą się w polu moich zainteresowań badawczych. Na szczęście jest tych osiągnięć niemało. W niniejszej recenzji skupię się przede wszystkim na ocenie osiągnięcia habilitacyjnego czyli monografii zatytułowanej *Deconstructing Self-Determination in International Law. Sovereignty, Exception, and Biopolitics* (Leiden and Boston: Brill Nijhoff 2023). W dalszej części recenzji poświęcę nieco miejsca pozostałym elementom dorobku naukowego Przemysława Tacika oraz jego osiągnięciom dydaktycznym i

organizacyjnym, które mogą zostać przypisane do dziedziny nauk społecznych i dyscypliny „nauki prawne”. Recenzja będzie się zatem składać z punktów poświęconych kolejno ocenie osiągnięcia, które Habilitant wskazał jako kluczowe w procesie ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego, czyli wskazanej wyżej monografii (pkt 2) następnie ocenie pozostałych elementów dorobku naukowego, dydaktycznego oraz organizacyjnego Kandydata (pkt 3) a w końcu uwagom podsumowującym i konkludującym (pkt 4).

2. Opinia na temat monografii habilitacyjnej

Książka autorstwa Przemysława Tacika dotyczy niewątpliwie zagadnień ważnych nie tylko z punktu widzenia dyskursu filozoficznoprawnego, czy teorii prawa międzynarodowego, lecz także ze względów praktycznych. Wiele wskazuje bowiem na to, że przyszło nam żyć w czasach kryzysu zarówno dotychczasowych paradygmatów, jak i zmierzchu hegemonii Stanów Zjednoczonych i narodzin nowego, rzekomo wielobiegunowego Świata, o którym coraz odważniej mówią dyplomaci chińscy, rosyjscy oraz przedstawiciele wielu państw tzw. globalnego południa. Kryzys paradygmatu i kryzys hegemonii wiążą się ze sobą, gdyż w ustalaniu i wspieraniu ekspansji dominujących do niedawna sposobów myślenia polityka brytyjska a potem amerykańska zdecydowanie wiodły prym. W czasach kryzysów zwykle z jednej strony ujawniają się aporie i sprzeczności, tłumione w okresach hegemonii a z drugiej strony krytyka zyskuje nowy sens i potencjał sprawczy. Habilitant świetnie zatem wybrał moment na publikację swojej książki. Jak zresztą zauważył we wstępie: „For many historical states—at the crucial moments of history, when lines of international hegemony shifted—the RSD was indeed the final nail to their coffin” (s.1). W kryzysowych czasach zdecydowanie łatwiej dostrzec to, co ukryte, zakwestionować to, co nie budziło wątpliwości i przez demistyfikację spowodować społeczną zmianę, co było i zawsze powinno być celem teoretycznego teoretyzowania. Jak Habilitant słusznie zauważył niewiele było dotychczas prób krytycznych ujęć prawa do samostanowienia a waga tego normatywu, jego znaczenie dla stosunków międzynarodowych a zarazem powikłana genealogia oraz pełna perfidii i przygodności historia stosowania niewątpliwie powinny skłaniać do dekonstrukcyjnych zabiegów. Autor trafił zatem w dziesiątkę z wyborem tematu i wykazał się świetnym naukowym timingiem, zabierając się do wypełnienia ewidentnej teoretycznej luki, która coraz wyraźniej ujawnia się w obecnych, niewątpliwie ciekawych czasach.

Już w tym miejscu wypada zaznaczyć, że tematyka podjęta przez Przemysława Tacika świetnie nadaje się do ujęcia w ramy rozprawy habilitacyjnej. W takiej rozprawie habilitant powinien mieć szansę z jednej strony pokazania erudycji i opanowania tego, co w dyskursie znane i uznane za kanon, z drugiej zaś strony wniesienia czegoś nowego, rozwinięcia myśli i ukazania oryginalnego stanowiska. Wybór dokonany przez Autora niewątpliwie sprzyja realizacji obu celów, jakie zwykle przyświecają osiągnięciu habilitacyjnemu. Zatem decyzję o wyborze tematu przez Autora oceniam jednoznacznie pozytywnie. Jako teoretyk krytyczny również wysoko oceniam koncept Autora, by do tytułowego normatywu podejść zgodnie z derridiańskim duchem przez podkreślenie jego aporetycznego wymiaru. Habilitant nie chce przecinać gordyjskiego węzła aporii pragmatycznym mieczem wydobytym niejako spoza idiomu, jak wielokroć czyniła modernistyczna nauka i praktyka z wieloma zastanymi konstruktami, lecz zachęca do wykorzystania krytycznego potencjału tkwiącego w aporiach. Co więcej zauważa, że to co rzeczywiście godne zachowania i pochwały z dotychczasowych zastosowań i ujęć prawa do samostanowienia wynikało właśnie z akceptacji i wykorzystania jego aporetycznych elementów.

Struktura pracy nie budzi moich zasadniczych zastrzeżeń, choć różni się od typowych prawniczych monografii. Ta różnica wynika z przyjętego przez Habilitanta krytycznego podejścia. Przewrotnie stwierdzę, że jak na monografię pisaną z filozoficznie lewicowej perspektywy książka Przemysława Tacika jest mimo wszystko dość konserwatywna, co nie stanowi wady, zważywszy, że jest praca „na stopień”.

Książka składa się z wprowadzenia, pięciu rozbudowanych rozdziałów merytorycznych oraz podsumowujących konkluzji.

Rozdział pierwszy zawiera zestaw założeń, omówienie postawy badawczej i deskrypcję potencjału teoretycznych ujęć proponowanych w monografii a także wykaz dialektycznych osi kluczowych dla krytycznych analiz. Rozbudowany opis założeń i obietnic jest w tego typu pracach niezbędny, nie tylko ze względu na postulaty programowe CLT, lecz także ze względu na oryginalność ujęcia.

Rozdział drugi obejmuje nieco foucaultowską w duchu i metodzie mieszaną krytycznej genealogii z niezbędnym dla monografii prawniczej tradycyjnym „rysem historycznym”. Obecność obu elementów jest nieźle wyważona i zaspokoi zarówno oczekiwania czytelnika poszukującego ujęć „critsowskich” jak i miłośnika typowych dociekań historycznych.

Rozdział trzeci dotyczy typowego dla wielu prawnych instytucji a zwykle w tradycyjnych książkach prawniczych wypieranego, bądź przedstawianego w kategoriach patologii dualizmu lokowanego wzdłuż osi normatywne/realne. Rozdział ten, choć relatywnie

krótki jest bardzo cenny pod względem teoretycznym. Pozwala bowiem wejść w korespondencję z zastanym dyskursem prawnomiędzynarodowym a jednocześnie krytycznie ująć jego braki, formułując zachętę do radykalnej zmiany podejścia.

Rozdział czwarty przedstawia tytułowy normatyw w klasycznej dla teorii krytycznej (jakkolwiek oksymoronicznie brzmi takie zestawienie słów) optyce ekscypcji. Tu z kolei Habilitant nawiązuje poważny i konieczny dialog z tradycją teoretyzowania krytycznego, która to tradycja ma przecież już własnych klasyków. Jednocześnie Autor rozwija w rozdziale jedną z najważniejszych dla monografii tez, zgodnie z którą prawo ludów do samostanowienia jest właściwą, wewnętrzną dla prawa międzynarodowego formą stanu wyjątkowego.

Rozdział piąty, najbardziej autorski w całej książce (i wraz z rozdziałem czwartym najważniejszy z punktu widzenia przyjętej koncepcji), skonstruowany jest wokół podstawowych dla tytułowego normatywu aporii, których wartość i znaczenie Habilitant podkreśla, konstruując jednocześnie własne propozycje wykorzystania tkwiącego w aporiach potencjału zarówno na gruncie teoretycznym, jak i praktycznym (czego oczywiście na gruncie krytycznego teoretyzowania oddzielić nie sposób).

Pracę zamykają dobrze dopracowane i ujęte konkluzje, które stanowią nie tyle rekapitulację wniosków wyciąganych przez Autora w poprzednich rozdziałach, lecz raczej syntetyczne ujęcie autorskich koncepcji.

Ogólnie konstrukcja pracy dobrze współgra zarówno z krytycznym zamysłem Habilitanta, jak i z wymogami, jakie kształtują prawoznawcze dyskursy wobec prac „na stopień”, z którymi to wymogami, chcąc nie chcąc, każdy recenzent musi się liczyć. Osiągnięta równowaga pozwala wysoko oceniać książkę Przemysława Tacika zarówno jako monografię critsowską, jak i ważną pracę z zakresu teorii prawa międzynarodowego, podejmującą dialog z tym co w dyskursie zastane. Moja ocena tego aspektu przeczytanej (dodam, że z wielką przyjemnością) książki jest zatem jednoznacznie pozytywna. Chciałbym na swojej poznawczej drodze czytelnika naukowych prac spotykać więcej tak dobrze przemyślanych, świetnie skonstruowanych, przyjaznych dla czytelnika i pomysłowych monografii.

W odniesieniu do treści zawartych w książce miałbym oczywiście szereg mniej lub bardziej szczegółowych uwag. Staram się jednak być wierny zasadzie, by nie wchodzić w recenzjach naukowych w polemikę, o ile nie jest ona niezbędna dla oceny pracy. Tym razem także powstrzymam się od wchodzenia w dyskusję z Autorem, choć miejsc do takiej dyskusji w monografii liczącej ponad pięćset stron znalazłem sporo. Zgadzam się z najbardziej wyrazistą tezą pracy, w myśl której prawo ludów do samostanowienia jest *sui generis* ekscypcją w sensie nadanym temu słowu przez Giorgio Agambena, w ramach której prawo ustępuje faktom,

czyniąc to jednak niejako dla podtrzymania porządku i unikając tym samym delegitymizacji. Takich normatywnych „wentyli bezpieczeństwa” można znaleźć w prawie międzynarodowym więcej, choć waga tytułowego normatywu czyni zeń, co oczywiste prawo kluczowe.

Za bardzo cenne osiągnięcie uważam także wyodrębnienie w rozdziale piątym aporii w kontekście tytułowego normatywu. O ile aporie zwykle znajdują wyraz w stosowaniu prawa, gdyż wyrażają nieusuwalne napięcie i roszczenia do ważności przeciwstawnych wartości a przez to stawiają opór w aplikacji normatywów, zwłaszcza tych o charakterze zasadniczym, o tyle dla tradycyjnej, zdogmatyzowanej teorii prawa stanowią obiekty niezrozumiałe i budzą wciąż tendencje do szukania jednoznacznych rozstrzygnięć, co nie tylko zubaża praktykę, lecz także, zgodnie z ostrzeżeniem Derridy stanowi bramę dla niesprawiedliwości, która sama będąc aporetyczną nie daje się nigdy zakląć w rozstrzygającej regule. Zgadzam się zatem, że aporii trzeba bronić i mógłbym się chętnie podpisać pod tezami lansowanymi przez Autora w tym zakresie.

Jeżeli chodzi o bardziej szczegółowe kwestie, to poprzestanę na twierdzeniu, że przedstawiona w pracy narracja potrafi uwieść czytelnika, jest przekonująca, zwłaszcza dla odbiorcy związanego z krytyczną filozofią prawa. Niewątpliwie recenzowana monografia jest pozycją merytorycznie nowatorską, cenną, erudycyjną. Jest przy tym wspaniałym źródłem wiedzy zarówno o filozofii, jak i o prawie międzynarodowym. Pisząc swoją książkę, Autor w pełni wykorzystał instrumentarium, które zdobył wraz z wyjątkowo wszechstronnym wykształceniem. W pracy nie znalazłem istotnych niekonsekwencji i nieuzasadnionych sprzeczności. Jedyne czego mi brakuje, jako teoretykowi krytycznemu, to szersze odniesienie do postteologicznego charakteru zastanych konstrukcji. Autor jedynie trzykrotnie w całej pracy (i trzeba dodać, że bardzo lakonicznie) odniósł się do religianckiego dziedzictwa instytucji i czynił to zwykle pośrednio, przed odwołanie się do koncepcji myślicieli, którzy poświęcali tym zagadnieniom nieco miejsca. W mojej opinii jest to nieco zaniedbana część deleuzowskiego kłęba genealogicznych i krytycznych analiz zawartych w pracy. Nie zmienia to jednak faktu, że moja ocena jest jednoznacznie pozytywna a pisząc ściślej, bardzo wysoka. Uważam, że książkę Przemysława Tacika powinni przeczytać nie tylko specjaliści z zakresu prawa międzynarodowego, lecz także adepci teorii krytycznej, którzy na przykładzie tej monografii mogliby się nauczyć tego, jak się powinno pisać critsowskie prace z zakresu szeroko pojętego prawoznawstwa, nie popadając w niszowe sekciarstwo i nie zrywając związków z zastanymi dyskursami prawniczymi. Zgodnie z emancypacyjną ideą teoretyzowania krytycznego Przemysław Tacik dostrzega w prawie do samostanowienia nie tylko prawniczą instytucję rozpiętą pomiędzy prawną fikcją a realnymi interesami, nie tylko efekt przygodności,

genalogicznej logiki czy faktycznych „dirty games”, ale potencjalne narzędzie wyzwolenia i ochrony (choćby przed nadmiernymi zakusami kapitału).

Nie ulega wątpliwości, że podejście postulowane i stosowane przez Habilitanta jest interesujące – jednocześnie nowatorskie, lecz w wystarczającym stopniu korespondujące z tym, co zastane. Autor zajmuje własne stanowisko (z jednej strony oparte na myśli dotychczasowej, z drugiej zaś strony oryginalne) i potrafi wykazać eksplanacyjne i pragmatyczne zalety swoich poglądów. Wyczerpuje to przyjęty w tradycji akademickiej wymóg habilitacyjny twórczego wkładu w rozwój „dyscypliny”. Podoba mi się także język pracy – erudycyjny, kompatybilny z dyskursami teorii krytycznej i filozoficznej lewicy ale bez popadania w przesadę, co poszerza ewidentnie krąg potencjalnych czytelników książki, czyniąc ją strawną dla przedstawicieli prawniczego mainstreamu oraz prawników i polityków związanych zawodowo ze stosowaniem prawa międzynarodowego publicznego. Jako czytelnik będę książkę Przemysława Tacika polecał nie tylko fachowcom, ale także studentom, gdyż ma ona także głęboki wymiar dydaktyczny.

3. Ocena pozostałych składników dorobku Habilitanta

Dorobek naukowy habilitanta oprócz omawianej wcześniej monografii obejmuje kilkadziesiąt pozycji, w tym kilka książek, wiele artykułów i rozdziałów, w sporo publikowanych po angielsku w ważnych wydawnictwach i czasopismach o zasięgu międzynarodowym. Dorobek ten dotyczy różnych zagadnień, co wiąże się z wielokierunkowym wykształceniem, które Habilitant zdobył i z rozległością Jego zainteresowań badawczych. Prace Habilitanta zostały poddane recenzjom wydawniczym, uzyskały pozytywne opinie, są czytane i dyskutowane także w reprezentowanym przeze mnie środowisku teoretyków i filozofów prawa. Nie będę zatem poddawał ich powtórnej merytorycznej ocenie. Wykraczałoby to, moim zdaniem, poza rolę recenzenta. Mogę natomiast z pełnym przekonaniem uznać, że dorobek naukowy Habilitanta jest bez wątpienia znaczący w kontekście prawnych oraz faktycznych standardów związanych z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego. W moim przekonaniu całokształt dorobku naukowego Habilitanta spełnia wszelkie kryteria, by uznać go za wystarczający i by Autor mógł otrzymać stopień, o który wnioskuje. Dodam wręcz, że na tle innych dorobków habilitacyjnych, które miałem okazję opiniować w ramach niemałego już doświadczenia recenzenckiego, dorobek Przemysława Tacika można uznać za wybitny zarówno pod względem ilościowym, jak i pod względem tak zwanego zasięgu. Niewielu jest w Polsce badaczy (z zakresu nauk

humanistycznych czy społecznych) na analogicznym etapie kariery naukowej, których prace byłyby tak licznie i chętnie publikowane w międzynarodowym obiegu naukowym, szeroko dyskutowane i cytowane. Na podkreślenie zasługuje także aktywność konferencyjna Przemysława Tacika obejmująca referaty nie tylko na konferencjach krajowych, lecz także na międzynarodowych zjazdach. Bardzo często Habilitant był zapraszany do wygłoszenia autorskich wykładów i przedstawienia prezentacji, co świadczy o niekwestionowanym autorytecie, którym się cieszy. Słuchałem wielokrotnie wystąpień Habilitanta i mogę z całą powagą stwierdzić, że umie on kompetentnie prezentować wyniki własnych konstatacji badawczych, potrafi prowadzić dyskusję, uczestniczyć w naukowych sporach; posiada dobre umiejętności retoryczne i erystyczne. Świetnie zna języki obce. Osiągnięcia dydaktyczne Przemysława Tacika są również adekwatne w świetle standardów habilitacyjnych. Od lat Habilitant prowadzi zajęcia z 19 przedmiotów, w tym teoretycznych i dogmatycznych przedmiotów prawniczych obejmujących przede wszystkim zagadnienia praw człowieka, prawoznawstwa, prawa europejskiego i międzynarodowego, prawa EKPCz czy prawa administracyjnego. Dał się poznać jako dobry dydaktyk, który potrafi przełożyć osiągnięcia badawcze na poziom prowadzonych zajęć, o czym świadczą doskonale wyniki ankiet studenckich. Kandydat przebywał także na licznych stażach zagranicznych i kwerendach za granicą. Był kierownikiem w projekcie badawczym finansowanym przez NCN (OPUS 17), *Prawo narodów do samostanowienia: krytyczna analiza koncepcji w dobie populizmu* a także wykonawcą w projekcie europejskim Horyzont 2020, *EU Differentiation, Dominance and Democracy -EU3D*

Również działalność organizacyjna Habilitanta, jego aktywność w życiu Uniwersytetu Jagiellońskiego, kierowanie Centrum Nomos, rola promotora i recenzenta prac magisterskich i licencjackich, funkcja promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim zasługują na pozytywną ocenę i dopełniają obraz Przemysława Tacika jako osoby godnej tego, by otrzymać stopień doktora habilitowanego.

4. Konkluzja

Podsumowując niniejszą recenzję chciałbym jednoznacznie stwierdzić, iż w mojej opinii zarówno monografia habilitacyjna, jak i pozostałe elementy dorobku naukowego, dydaktycznego, konferencyjnego i organizacyjnego Kandydata wypełniają zarówno kryteria ustawowe, jak i wypracowane standardy praktyczne i stanowią adekwatną podstawę nadania Doktorowi Przemysławowi Tacikowi stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk

społecznych w dyscyplinie „nauki prawne”. Formułując niniejszą konkluzję wnoszę o dopuszczenie Habilitanta do dalszych stadiów postępowania habilitacyjnego.

Adam Jelitkowski